Index

3.3.2 Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five years.

Sr. No.	Name of the teacher	Title of the book/chapters published
1	Dr. N.P.Kale	Manavadhikaro Ka Sahitya: ViVidh Ayam
2	Dr. N.P.Kale	Muksakshidar
3	Dr. Gutte S L	Practical Handbook on Food and water Microbiology
4	Dr.Kale N.P.	Narivadi Andolan Evam Vichar
5	Dr.P.R.Maheshmalkar	-Heat and Thermodynamics, B.Sc. First year, Firstsemester, PaperII,(Course Code – Phy - 112)(Pp.1-169)
6	Prof. R. G. Wadhe	Jagatikaran ani Loksahitya (Pashupalk Bhatkya Jati-jamaticha Samajik Sanskrutic Anubhan)
7	Dr.Shrimsnt R.Tonde	Use of Allegory in George Orwells Fiction
8	Dr. B.V.Katare	Deepa Kshirsagar Yanche Vaividhyapurn Sahityalekhan
9	Dr. B.V.Katare	Loksahityachya Abhasachje Mahatva

1

मानवाधिकारों का साहित्य : विविध आयाम

डॉ. न. पु. काळे

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

"साहित्य लेखन का केंद्र बिंदु मानवी मूल्यों की रक्षा करना रहा है। रचनाकार अपनी कृतियों द्वारा समतामूलक नए समाज की सृष्टि करना चाहते हैं। मानवी मूल्यों की स्थापना करके संवैधानिक मूल्यों की रक्षा करना महत्वपूर्ण साहित्यिक दायित्व समझा जाता है।"

available on ..... amazon.in

शैलजा प्रकाशन
57-पी, कुंज विहार-II, यशोदा नगर, कानपुर
Mob.: 9451022125 • E-mail: shailjaprakashan@gmail.com

ISBN 978-93-94138-08-7
9 789394 138087 >
₹ 350/-

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

Title - Mook Sakshidaar

Writer - Dr. N.P. Kale

Publisher Name/Address - Mumbai Bhasha Parishad

605, Param Moga Towers, J.S.S. Road, Charni Road
Mumbai-400 004

Printer - Suman DigiTech, Mumbai - 400011

Edition - I (First)

ISBN : 978-93-92915-17-8

Copyright © Writer

Rs. One Hundred Fifty Only.

प्रथम संस्करण : 2023

© लेखक

प्रकाशक :

मुम्बई भाषा परिषद

605, परम मोगा टॉवर, जे.एस.एस. रोड,
चर्नी रोड, मुम्बई-400 004
Email : mumbp19@gmail.com

वितरक :

आर. के. पब्लिकेशन

मरीन लाइंस, मुम्बई 400 002
फोन : 9022 521190 / 9821251190
Email : publicationrk@gmail.com
www.rkpublication.in

आवरण : अरुण निकम

आवरण : सुनील निंबरे

मूल्य : ₹ 150/-

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
...431122

"प्रश्न अनेक आहेत..
एकाही प्रश्नाचे समाधानकारक
उत्तर मिळत नाही.
व्यवस्थेला प्रश्न विचारतो,
जाब मागतो, पण
ती निर्लज्जासारखं, हसत राहते
जनतेच्या दुबळेपणावर

विचारांचे धिंडवडे निघतात सर्वत्र
जित्या जागत्यापणी चढवतात
त्याला क्रुसावर

एक विद्रोह शमतो
आक्रोश राहतो ओठातल्या ओठात
शेवटी विचार चक्र थांबतं
कर्णाच्या फसलेल्या रथासारखं..."

प्रा.डॉ.न.पु. काळे

एम.ए., पी-एच.डी

छंद

लेखन व वाचन

प्रकाशन

धूमिल एवं नारायण सुर्वे की कविता का अनुशीलन (संदर्भ ग्रंथ)
- श्वास तू (काव्य संग्रह)
- विविध पत्रिकेत, दैनिकात ब्लॉग वर लेखन

कार्य

सहायक प्राध्यापक (हिंदी विभाग)
सौ. के. एस. के.महाविद्यालय, बीड- 431122

संपर्क

शब्द फ्लॅट क्रमांक 3, विंग-ए, समृध्दी पार्क,
कोल्हेर रोड, गेवराई, बीड- 431127
मोबाइल : 95 7777 5555
इ-मेल: dr.napukale@gmail.com

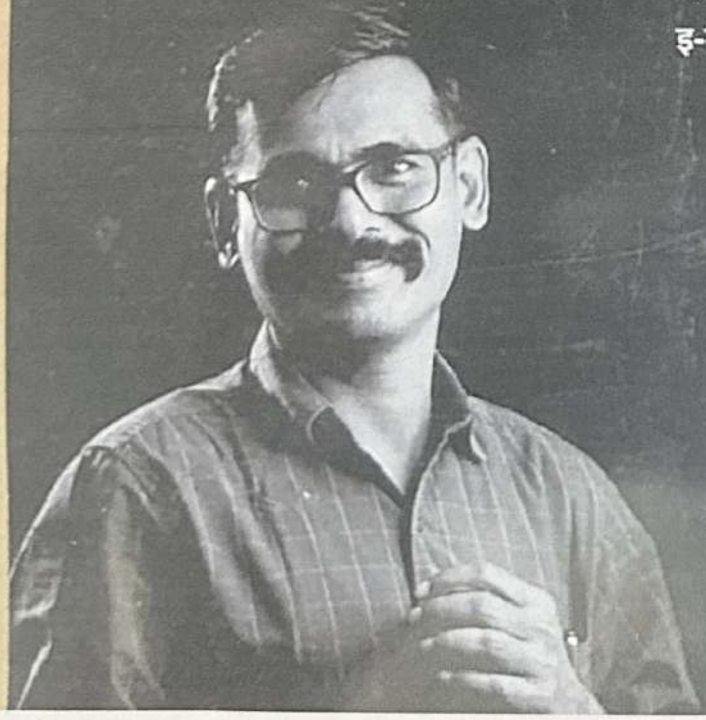

मुम्बई भाषा परिषद
मुम्बई

ISBN 978-93-92915-17-8

Rs. 150/-

काव्य

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
...ence & Commerce College
Beed-431122

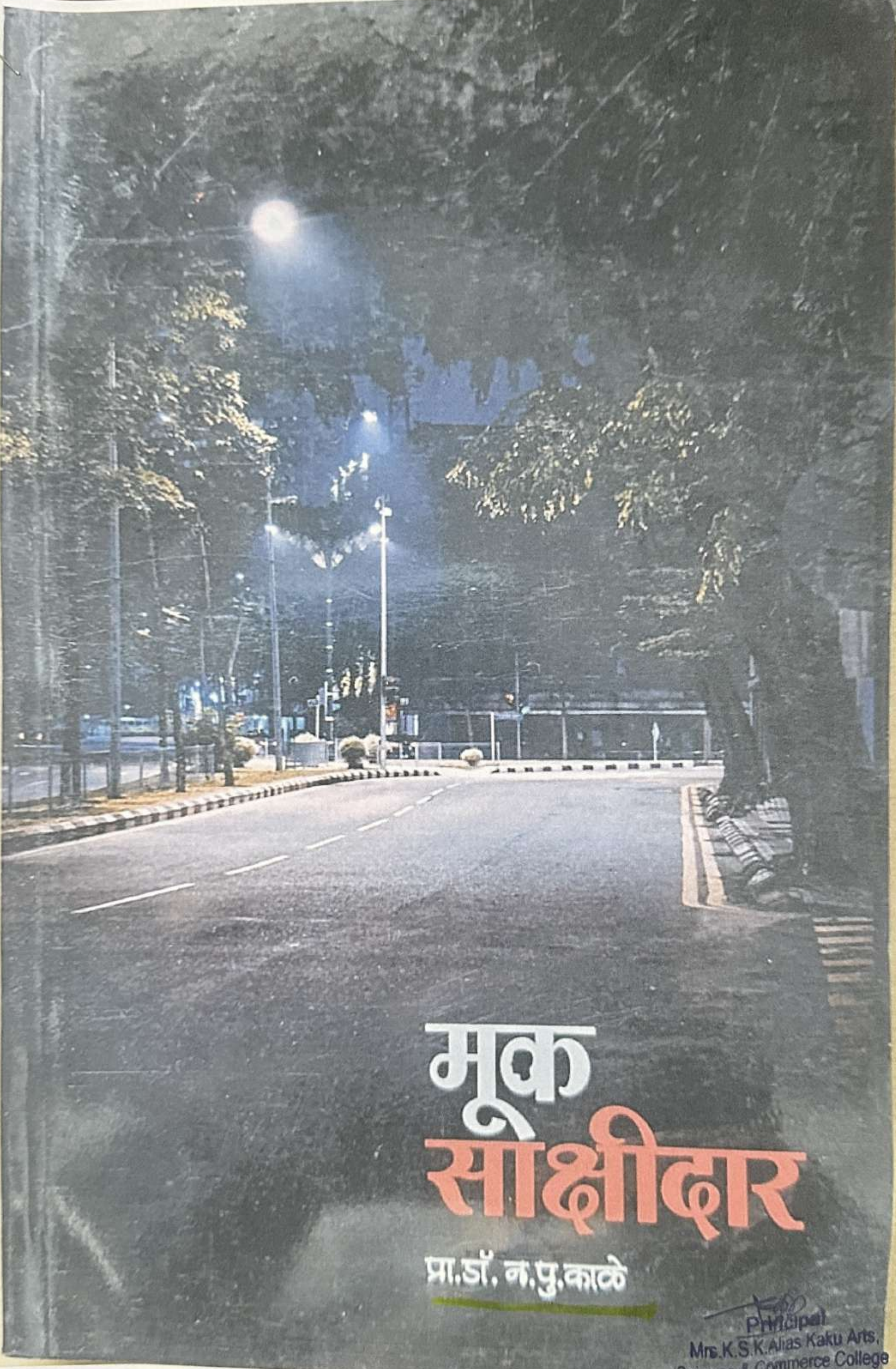

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

"यह पुस्तक महाराष्ट्र राज्य हिंदी साहित्य अकादमी के आर्थिक सहयोग से प्रकाशित है"

ISBN : 978-93-94138-08-7

पुस्तक : मानवाधिकारों का साहित्य : विविध आयाम

लेखक : प्रा. डॉ. न.पु. काळे

© : लेखक

प्रकाशक : शैलजा प्रकाशन

57 पी, कुंज विहार-II, यशोदा नगर, कानपुर-208011 (उ.प्र.)

मो. 8765061708, 9451022125

Email : shailjaprakashan@gmail.com

संस्करण : प्रथम, 2023

मूल्य : 350/- (तीन सौ पचास रुपये मात्र)

शब्द-सज्जा : रुद्र ग्राफिक्स, कानपुर

मुद्रक : सार्थक प्रिंटर्स, कानपुर

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

Best of Best Collections

Practical Handbook

on

Food and Waste Water Microbiology

Authors

Dr. Anjali Bhoite

Rajesh Dhakane

Dr. Narayan Dattatraya Totewad

Dr. Suresh Chandra Singh

Dr.Vijay Upadhye

Editors

Mr. Ganesh Sadashiv Sathe

Dr. Samadhan R. Waghmode

Dr. Gutte Sudhakar Laxmanrao

Mr. Dinesh Gaikwad

N.S.S.R.(N.) Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts, Science and Commerce College Beed 431122

My Rays Book Publication Centre powered by

International Journal of Microbial Science (ISSN:2582-967X)

Principal

Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts, Science & Commerce College Beed-431122

Practical Handbook on

Food and Waste Water Microbiology

Practical course-III (MB369) based on MB 365 Fermentation technology-II and MB 366 Food Microbiology

T.Y.B.Sc Microbiology, Semester VI

Choice Based Credit System [CBCS] 2019 Pattern

As per syllabus by Savitribai Phule Pune University, Pune

(To be implemented from Academic Year 2021-22)

Authors

Dr. Anjali Bhoite,

Associate Professor, In-charge Principal,MIT School of Food Technology MITADT University, Ragbag , Pune, Maharashtra, India.

Rajesh Dhakane,

Assistant Professor, Department of Microbiology, Jayawantrao Sawant College of Commerce and Science, Hadapsar, Pune, Maharashtra, India.

Dr. Narayan Dattatraya Totewad,

Assistant Professor in Microbiology at B. K. Birla College of Arts, Science & Commerce (Autonomous), Kalyan, District Thane, Maharashtra, India.

Dr. Suresh Chandra Singh,

Technical Operation Head in Pathkits Healthcare Pvt Ltd, Gurugram, Haryana, India.

Dr.Vijay Upadhye,

Deputy Director, Center of Research for Development, Associate Professor, Parul University of Applied Science (PIAS), Parul University, PO Limda, Waghodia, Gujarat, India.

Editors

Mr. Ganesh Sadashiv Sathe,

Assistant Professor, Department of Microbiology, Changu Kana Thakur Arts, Commerce and Science College, New Panvel (Autonomous), Maharashtra, India.

Dr. Samadhan R. Waghmode,

Assistant Professor, Department of Microbiology, Elphinstone College, Dr. Homi Bhabha State University, Mumbai, Maharashtra, India.

Dr. Gutte Sudhakar Laxmanrao,

Assistant Professor, Department of Microbiology, N.S.S.R's Mrs.K.S.K.College,Beed, Maharashtra, India.

Mr. Dinesh Gaikwad,

Assistant Professor, Department of Chemistry, Bharatiya Jain Sanghatanas ASC College, Wagholi, Pune, Maharashtra, India.

ISBN: 978-93-93337-00-9, **Edition:** I (28th August 2022)

ISSN (online): 2582-967X

Declaration: Any type of reproduction of this book through any media without permission of the original author is strictly prohibited. Any violation of this will be a punishable crime under Indian Intellectual Property Right Act.

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts, Science & Commerce College
Beed-431122

ISBN: 978-93-93337-00-9, **Edition:** I (28th August 2022)

ISSN (online): 2582-967X

Declaration: Any type of reproduction of this book through any media without permission of the original author is strictly prohibited. Any violation of this will be a punishable crime under Indian Intellectual Property Right Act.

© International Journal of Microbial Science 2022. All rights reserved.

Visit us at https://theijms.com/

Publisher Address:
My Rays Book Publication Center, Powered by International Journal of Microbial Science,Sr.no.66, Near Sai Baba Temple, Satav Nagar, Handewadi Road, Hadapasar, Pune-411028, Maharashtra, India.

To order product, write us to ijmsmcqbooks@gmail.com

Vision: To transform each person into the world-class researcher, writer andpublisher to sustain the universe.

Mission: Book Writing and Publication Campaign 3

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

Dr. Gutte Sudhakar Laxmanrao is working as an Assistant Professor of Microbiology at N.S.S.R's Mrs. K. S. K. College, Beed. He completed his Ph.D. 2011 from Dr. BAMU Aurngabad. He has around 12 research papers on topics such as Isolation and identification of naphthalene and anthracite degrading bacteria from oil contaminated soil, bioremediation of chrysene by *Achromobher insolitus* isolated from oil contaminated soil, Biodegradation of Fluoranthene by *Achromobacter xylosoxidans* isolated from oil contaminated soil, screening of actinomyces for α – amylase inhibitors production, isolation of actinomycetes from soil sample using different pretreatment methods and its comparative study, screening of actinomycetes for dipeptidyl peptidase-4 inhibitors production published in different journals.

Also, few students completed Ph.D. under his guidance. I have also worked as a Principal Investigator for funded projects. Futher, he involved in NSS, Remedial coaching, Poster presentation, Health care mentoring of students and worked as UGC and RUSA coordinator, chairman of the academic and administrative audit committee, and member of College Development Committee, BOS in Microbiology, and Association of Microbiology, India.

Further, he organized 07 seminars. He worked as a Member of Board of Post-graduation of Dr.B.A.M.University, Aurangabad. He involed in short term course, training for pre Ph.D. course, refresher course in the subject of Disaster Management (ID), short term course on cyber security. He delivered a guest lecture in pre Ph.D. course, state, national and international seminars. To add, he involved in lecture of B.Voc., Dr. BAMU, Aurangabad. Also, he was awarded as a Best Teacher at Avishakar Social and Educational Foundation (NGO), Kolhapur. Additionally, he was awarded with a Best NSS Proram Officer Award by Dr. B.A.M.U., Aurangabd.

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts
Science & Commerce College
Beed-431122

Shivani Prakashan

HEAT AND THERMODYNAMICS

B. Sc First year, First semester
Paper II
(Course Code – Phy-112)

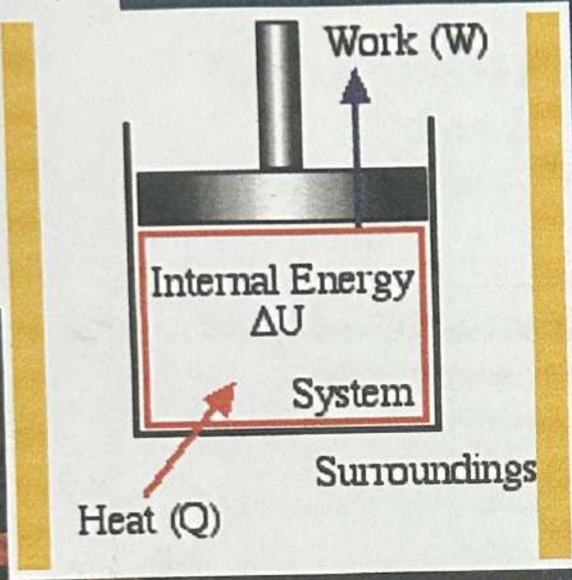

Dr. Pradnya Ramdas Maheshmalkar

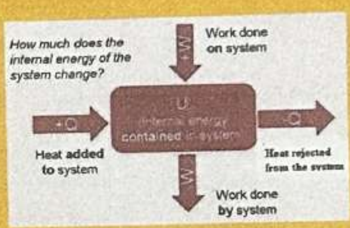

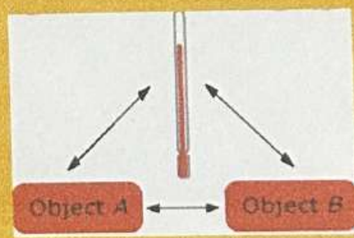

N.S.S.R.(N.) Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts, Science and Commerce College
Beed
431122

Principal
N.S.S.R.(N.) Mrs.Kesharbai
Sonajirao Kshirsagar Alias Kaku
Arts, Science and Commerce
College, Beed.

3

Beed 431122 N.S.S.R.(N.) Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts, Science and Commerce College

A Book

HEAT AND THERMODYNAMICS

For

B. Sc First year, First semester

Paper II

(Course Code – Phy-112)

Dr. Pradnya Ramdas Maheshmalkar

M.Sc. (Physics), Ph.D.

Assistant Professor,

Mrs. K.S.K.College, Beed.

Shivani Prakashan, Pune 411028

Principal

N.S.S.R.(N.) Mrs.Kesharbai Sonajirao Kshirsagar Alias Kaku Arts, Science and Commerce College, Beed.

N.S.S.R.(N.) Mrs. K.S.K. Alias Kaku Arts, Science and Commerce College
Beed
431122

HEAT AND THERMODYNAMICS

Dr. Pradnya Ramdas Maheshmalkar

M.Sc. (Physics), Ph.D.

Assistant Professor, Mrs. K.S.K.College, Beed.

© All rights reserved to Authors

Publisher and Printers :

Vijay Tekwar,

Shivani Prakashan,

D8, Graound Floor, Pankaj Park,

Near Vitthal Mandir, Malwadi Hadapsar, Pune 411028

Contact : 9011320659

shivanipublication136@gmail.com

ISBN : 978-93-85426-728

Printed Date : November 2022

Cover Page :

Dr. Pradnya Ramdas Maheshmalkar

M.Sc. (Physics), Ph.D.

Assistant Professor, Mrs. K.S.K.College, Beed.

Price : ₹

Principal

N.S.S.R.(N.) Mrs.Kesharbai
Sonajirao Kshirsagar Alias Kaku
Arts, Science and Commerce
College, Beed.

Preface

I feel great Pleasure, in presenting the book of Physics Entitled "Heat a Thermodynamics" for the students of B. Sc Firstyear, firstsemester, under scheme choice-based credit system Revised syllabus w. e. f. academic year 2022-2023 prescribed by Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad,

This book has been specially prepared keeping in mind the difficulties, need students and university curriculum. The primary objective of this book is to provid course material to the students. The present book includes four chapters. It cov completely the syllabus in a simple language in a manner such that the students m feel no difficulty. A large number of solved numerical problems, Multiple cho questions and Exercises have been given at the end of each chapter to help the stud in understanding the concepts more clearly. A special feature of the book is that text has been illustrated with a large number of figures, simplified mathemati derivatives and the data presented in the form of numerous tables for reference a comparison.

In preparing this book, I have consulted freely many very excellent books which d with chapters of this book. I hope this book will be useful to the students and teach of B. Sc. Physics as well as Bachelor of Science. It can be considered as a refere book for B.Sc. Physics Students. It is an approachable and readable book.

I am grateful to Hon'ble Dr. Deepa Kshirsagar, principal of my college motivated me to take up the project of writing this book. I express my sincere tha to Dr. Shivanand Kshirsagar, In charge principal and head of physics Department, Sanjay Patil , Dr. Shivaji Shinde vice principals, Dr. Satish Maulage P. G. Direc vice principal of Jr. College Mr. Sayyad Lala, Supervisor of Jr. College Mr.Jalin Kolekar, Dr. Raja Machale for their encouragement and constant Support. It is great pleasure to thank Hon'ble Dr. P.W. Khirade, Dr. K.M.Jadhav for their suggestions and best wishes. I am also thankful to colleagues of my college, frie students and relatives for their suggestions and abundant best wishes. I am thankf the Publishers for taking interest for getting the book published well in time an such a nice form. I am truthfully grateful to my husband Mr. Ganesh Khopeand lovely daughters Samiksha and Samruddhi for inspiring and kind co-operation w helped me to continue this task.

The Suggestions or criticisms towards the further improvement of the book wi gratefully acknowledged.

Dr. Pradnya Ramdas Maheshmal
Dept. of Physics, Mrs, K.S.K.College, B
Mob. No. 942297

Principal
N.S.S.R.(N.) Mrs.Kesharbai
Sonajirao Kshirsagar Alias Kaku
Arts, Science and Commerce
College, Beed.

About the Author

Dr. Pradnya Ramdas Maheshmalkar

Dr. Pradnya Ramdas Maheshmalkar is working as an assistant professor in the department of physics, Mrs. K.S.K. College, Beed, (MH) India. She has completed her M.Sc. degree from Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad (MH), India and received her Ph.D. degree in Physics from the same University in 2010. She is research guide in physics for Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad (MH), India. She has about 21 years teaching experience. She is the author of the Book written for B.Sc. III year students and 03 Book chapters. Her research area is dielectric study, microwaves, SAR and Remote sensors. She is a recipient of awards of Bharatratna, Dr. A. P. J. Abdul Kalam, International Honor Award-2019 on Behalf of Universal Research Ground, Peer Reviewed Research Journal dated on 8 September, 2019, Rajmata Jijau state level award-2020, on the occasion of International Women's Day on 8 March, 2020, on Behalf of Avishakar Foundation, Kolhapur, Maharashtra state, India and Mahatma Jyotiba Phule International Award-2021, on the occasion of 5 sept. 2021 teachers' day honored by Sahyog Social Foundation, Pune.

Shivani Prakashan, Pune 411028

SIBN : 978-93-85426-728

9 781234 567897

Principal
N.S.S.R.(N.) Mrs.Kesharbai
Sonajirao Kshirsagar Alias Kaku
Arts, Science and Commerce
College, Beed.

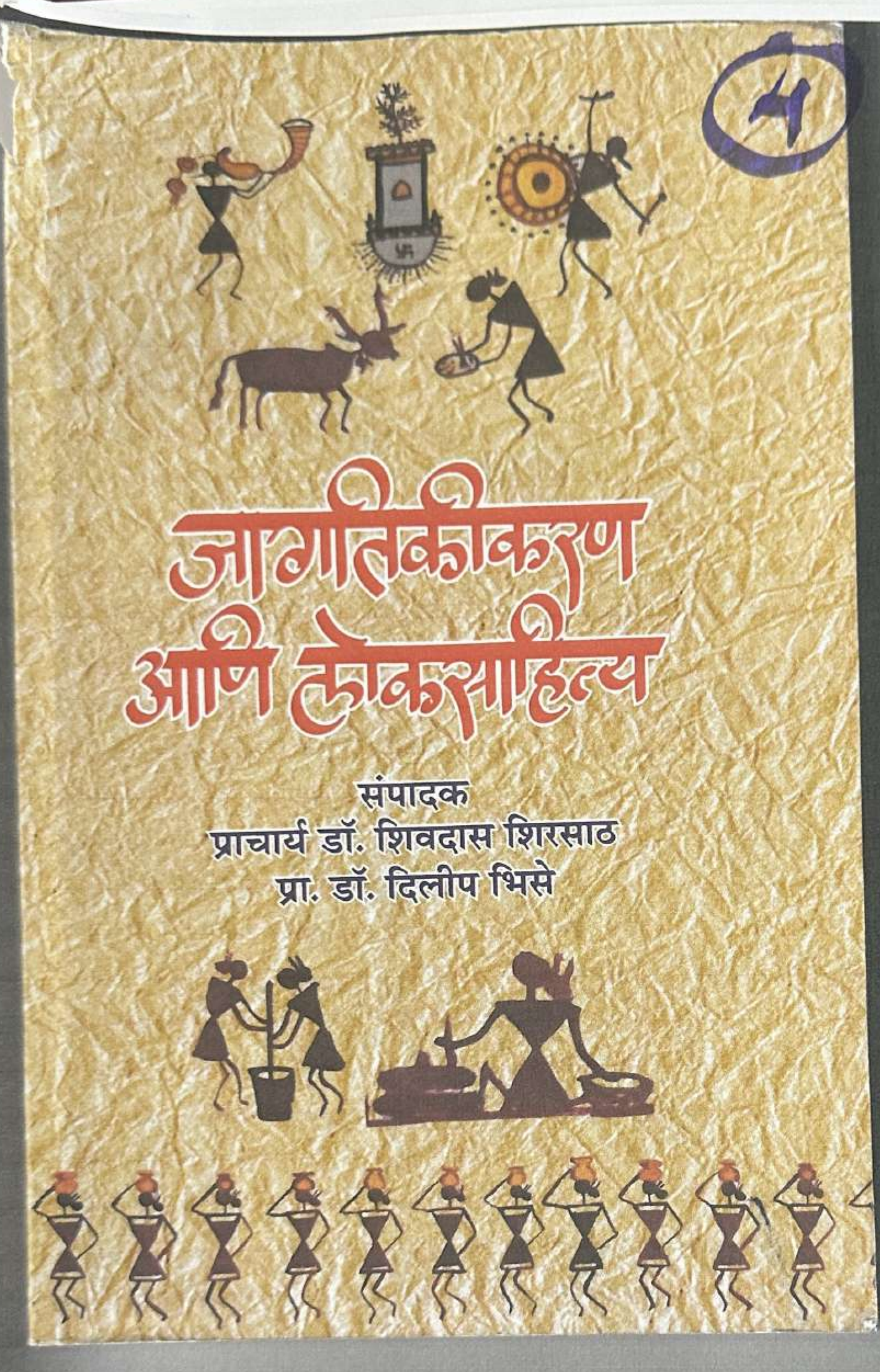

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

जागतिकीकरण आणि लोकसाहित्य

संपादक

प्राचार्य डॉ. शिवदास शिरसाठ प्रा. डॉ. दिलीप भिसे

समीक्षा पब्लिकेशन

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

शन क्रमांक - ३८२

तेकीकरण आणि लोकसाहित्य

दक : प्राचार्य डॉ. शिवदास शिरसाठ । प्रा. डॉ. दिलीप भिसे

ाचार्य डॉ. शिवदास शिरसाठ
ोगाई

ान - समीक्षा पब्लिकेशन, पंढरपूर.

ाक : श्री. प्रविण अनिलराव भाकरे,
-पार्वती निवास, ढोले गल्ली, रांझणी,
ंढरपूर, जि. सोलापूर - ४१३ ३०४
:६८९१४१२०१ / ८६०५५१२७४२

: एक्सेल प्रिंटर्स, पुणे

ृष्ठ : सरदार जाधव

वृत्ती : १६ नोव्हेंबर २०२२

जुळणी : समीक्षा टाईपसेटर्स, पंढरपूर.

N : ९७८-९३-९५७०२-४२-३

: ३००/- रु.

पब्लिकेशनची सर्व पुस्तके bookganga.com या संकेतस्थळावर ऑनलाईन खरेदीसाठी उपलब्ध आहेत.

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

२८. **पशुपालक भटक्या जाती जमातीचे सामाजिक – सांस्कृतिक अनुबंध । १७९**
– प्रा. डॉ. रामनाथ गंगाधर वाडे
२९. **लोकसाहित्य : उद्गम, अर्थ व विकास । १८५**
– वीणा विष्णू केरीकर
३०. **स्त्रियांच्या लोकसाहित्याचे स्वरूप । १९१**
– प्रा. विद्या चं. मांडवेकर
३१. **लोककलावंतांच्या कलाविष्काराचे स्वरूप । १९७**
– डॉ. सरला गोरे / सावकारे
३२. **लोकसाहित्यातील पंजाबी स्त्री साहित्यिकांचे दर्शन । २०४**
– कल्पना र. देवरे, प्रा. डॉ. प्रमोद गंगाधर आंबेकर
३३. **लोकसंस्कृतीतील उपासक । २१४**
– डॉ. शिवदास झेड. शिरसाठ, बाबासाहेब सखाराम माने
३४. **लोकसाहित्याच्या अभ्यासाचे महत्त्व । २१८**
– डॉ. मोरे संगीता
३५. **लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची गरज । २२३**
– प्रा. दिलीप भिसे, श्री. किशोर भगत
३६. **लोकसाहित्याच्या अभ्यासाचे समाज जीवनातील महत्त्व । २२७**
– डॉ. राजाभाऊ बंकटराव भगत, डॉ. संजयकुमार हनुमंतराव जाधव
३७. **लोकसाहित्य : स्वरूप, समस्या आणि भवितव्य । २३२**
– संभाजी गौतम पटाईत
३८. **लोकसाहित्याचे भवितव्य । २४१**
– सुप्रिया गणपतराव गडलवाड
३९. **लोकसाहित्याचे स्वरूप । २४५**
– काजगुंडे हनुमंत महादेव
४०. **लोकसाहित्य : उगम अर्थ व स्वरूप । २५०**
– प्रा. दिलीप ज्ञा. भिसे, सतिश अनंता तुपसमिंद्रे
४१. **लोकसाहित्याच्या अभ्यासाचे महत्त्व । २५७**
– अंजली विठ्ठलराव मुसांडे

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

पशुपालक भटक्या जाती जमातीचे सामाजिक सांस्कृतिक अनुबंध

प्रा. डॉ. रामनाथन गंगाधर वाढे
मराठी विभाग
सौ. के.एस.के. महाविद्यालय, बीड

वेदकाळापासून पशुपालन करणाऱ्या भटक्या आदिवासी जाती जमातीची विपूल संख्या भारतातील विविध राज्यांत आहे. यापैकी गोपाळ, गोल्ला, गवळी या व यांच्या जाती-उपजातींची संख्या खूप जास्त प्रमाणात असून या जमातीत परस्पर रोटी व्यवहार होतो. परंतु बेटी व्यवहार होत नाही. या जमातींचा प्रमुख व्यवसाय म्हणजे पशुपालन करणे, पशुंचा व्यपार दुधाचा व्यावसाय, डोंगऱ्यात शेळी, मेंढी, पालन करणे दुध व पशुंचा व्यापार करणे असे व्यवसाय असले तरी या लोकांना विशिष्ट असे एकच नाव, ओळख राहिलेली नाही. महाराष्ट्रत व देशाच्या विविध राज्यातून हा समाज आलेला आहे. तसेच काही पशुपालन करणाऱ्या जमाती मुळ महाराष्ट्रातील आहे. या सर्व पशुपालक भटक्या जाती व तत्सम जमातींचा अभ्यास संशोधन काही प्रमाणात प्रा. डॉ. प्रभाकर मांडे प्रायार्च डॉ. धोंडीराम वाडकर प्रसिध्द लेखक व सशोधक के. ओ. गिऱ्हे यांनी या जमातीचा सामाजिक, सांस्कृतिक अनुबंधच्या माध्यमातून गोपाळ, गाल्ला गवळी, तत्सम जमाती यांचे लोकजीवन पध्दती परंपरा, जात पंचायत विवाह, देवदेवता परसिर, श्रध्दा, अंधश्रध्दा यांच्या माध्यमातून लेखन संशोधन केले आहे.

प्रायार्च डॉ. धोंडीराम वाडकर हे गोल्ला जमातीचे आहेत त्यांनी गोल्ला जमातीचा लोकसाहित्य आणि लोकलीवनाचा सखोल अभ्यास केलेला आहे. त्यामुळे गोपाळ गोल्ला गवळी आणि पशुपालन करणाऱ्या आणि दुग्ध व्यवसायासंबंधी व्यवसाय करणाऱ्या एकूण ३६ तत्सम जमातीचा सखोल अभ्यासत्यांचा आहे. त्यांनी पशुपालन भटक्या जमातीचे जीवनमान एक तौलनिक अभ्यास हा गोपाळ, गोल्ला गवळी व तत्सम जमातीचा तुलनात्मक अभ्यास लघुशोध प्रकल्पाच्या माध्यातून अतिशय चांगला मार्गदर्शक स्वरुपात मांडला असून या पशुपालक जमातीचा व तत्सम जमातीचा सामाजिक, सांस्कृतिक अनुबंध कसा आहे याचा शोध याठिकाणी घेण्याचा प्रयत्न केला जात आहे.

भारत हा कृषीप्रधान देश असून या देशात मानवी जीवनाच्या विकासाच्या प्रारंभीच्या काळी म्हणजे शेती हा व्यवसाय प्रमुख असण्याच्या प्रारंभी, रामायण,

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

5

Use of Allegory in GEORGE ORWELL'S NOVELS

Dr. Shriman Raosaheb Tonde

USE OF ALLEGORY IN GEORGE ORWELL'S NOVELS

Principal
Mrs. K.S.K.
College, Beed.

USE OF ALLEGORY IN GEORGE ORWELL'S NOVELS

© SHRIMAN RAOSAHEB TONDE

❖ **Publisher :**
Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.
Limbaganesh, Dist. Beed (Maharashtra)
Pin-431126, vidyawarta@gmail.com

❖ **Printed by :**
Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.
Limbaganesh, Dist. Beed, Pin-431126
www.vidyawarta.com

❖ **Page design & Cover :**
H. P. Office (Source by Google)

❖ **Edition:** Sep. 2022

ISBN 978-93-92584-57-2

❖ **Price : 149/ -**

All Rights Reserved, No part of this publication may be reproduced, or transmitted, in any form or by any means, electronic mechanical, recording, scanning or otherwise, without the prior written permission of the copyright owner. Responsibility for the facts stated, opinions expressed. Conclusions reached and plagiarism, If any, in this volume is entirely that of the Author. The Publisher bears no responsibility for them. What so ever.Disputes, If any shall be decided by the court at **Beed** (Maharashtra, India)

DEDICATED TO .....

Late Mrs. Kesharbai Sonajirao Kshirsagar
(Kaku)
Founder
Adarsh Shikshan Sanstha Beed

and My Parents
Late Shri Raosaheb Tonde
Mrs. Sarubai Tonde

Principal
Mrs. K.S.K.
College, Beed.

INDEX

Chapter No	Title	Page No.
1.	INRODUCTION	-07-21
2.	USE OF ALLEGORY IN ANIMAL FARM	-22-39
3.	USE OF ALLEGORY IN NINETEEN EIGHTY FOUR	-40-49
4.	ALLEGORY AS A MEANS OF PROPOGANDA	-50-53
5.	CONCLUSION	-54-66
➢	SELECTED BIBLIOGRAPHY	-67-68

❑❑❑

Principal
Mrs. K.S.K.
College, Beed.

Dr. Shrimant Raosaheb Tonde is working as an Associate Professor at Navagan Arts and Commerce College Parli Dist.Beed. He completed his MA in 2000 and M.Phil. in 2008 from Dr.Babasaheb Ambhedkar Marathawada University.Aurangabad.He has also completed his Ph.D.on "Concept of Nationalism in George Orwells Fiction". He has fifteen years of teaching experience. He has published near about thirty one research paper in reputed National and International Journals.He is a member of board of studies in English in Dr.Babasaheb Ambhedkar University. Aurangabad

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.
At.Post.Limbaganesh, Tq.Dist.Beed
Pin-431 126 (Maharashtra)
Mob.09850203295

ISBN :978-93-92584-57-2

Principal
Mrs. K.S.K.
College, Beed.

(6)

प्राचार्य डॉ. दीपा क्षीरसागर गौरवग्रंथ...

दीपस्तंभ

6

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

प्राचार्य डॉ. दीपा क्षीरसागर गौरवग्रंथ..

दीपस्तंभ

संपादक

डॉ. विद्यासागर पाटंगणकर

कार्यकारी संपादक

© डॉ. संजय पाटील देवळाणकर

सहकार्यकारी संपादक

डॉ. राजू पाटोदकर

उपसंपादक

डॉ. रामनाथ वाढे

प्रा. सुधीर माने

डॉ. बालासाहेब कटारे

डॉ. न.पु.काळे

श्री. योगेश पवार

संपादन साहाय्य

श्री. परमेश्वर शेटे

प्रथमावृत्ती : डिसेंबर २०२२

प्रकाशक / मुद्रक

नावीन्य प्रकाशन, पुणे

मुखपृष्ठ

श्रीकृष्ण ढोरे, पुणे

ISBN 978-93-93498-21-2

स्वागतमूल्य : ३०० रूपये

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

अनुक्रमणिका...

भाग - १

१) अध्यासन : संकल्पना व स्वरुप –डॉ. सतीश बडवे, ०९

२) गुरू बिन ग्यान... – जयदेव डोळे, १३

३) मूल्याधिष्ठित शिक्षण पद्धतीत प्रयोगात्मक लोककलांचे योगदान मोलाचे! – प्रा.डॉ.प्रकाश खांडगे, १७

४) राष्ट्रजीवनामध्ये नवचैतन्याची संजीवनी : नवे शैक्षणिक धोरण – डॉ. वि. ल. धारूरकर, २३

5) India's New Education Policy 2020 : Excellent Vision;Problematic Execution, -Prof. Dr. Sudhir Gavhane , 30

6) A study of the Impact of New Education Policy 2020 on Higher Education - Dr. Mustajeeb Khan, 34

७) मातृभाषा आणि शिक्षण – शशिकांत कुलथे, ४०

८) उच्च शिक्षण आणि मराठी – डॉ. महेंद्र कदम, ५९

९) नव्या शैक्षणिक धोरणापुढील मुलभूत प्रश्न –प्रा.डॉ.अरुंधती पाटील, ६९

१०) स्वायत्त महाविद्यालये : संकल्पना आणि वास्तव – डॉ.विद्यासागर पाटंगणकर, ७२

११) अनुभव शिक्षणाची गरज –अभिजीत जोंधळे, ७६

१२) नवे राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० – प्रभाकर साळेगावकर, ८०

१३) विद्रोही संत : महात्मा कबीर – डॉ. सुधाकर शेंडगे, ८३

१४) नारीवादी आंदोलन एवं विचार – डॉ.न.प.काळे, ९९

भाग - २

१५) बीडचे सांस्कृतिक वैभव : डॉ. दीपाताई... – डॉ. राजू पाटोदकर, १०४

१६) संस्काराची मायमाऊली : डॉ. दीपाताई ... – प्रा. डॉ. गणेश चंदनशिवे, १०८

१७) सांस्कृतिक दीपाताई – प्रा. डॉ. संपदा कुलकर्णी, १११

१८) उत्साहानं सळसळणारं प्रकाशाचं झाड : दीपाताई – डॉ.सौ.उज्वला वनवे, ११३

१९) दिव्यत्वाची जेथ प्रचिती तेथ कर माझे जुळती गुरूवर्य डॉ.दीपा मॅडम – नामदेव साळुंके, ११७

२०) सुखी रहा – मिलींद शिवणीकर, १२०

२१) सकारात्मक विचाराचे भांडार – प्रशांत सुलाखे, १२३

२२) सामाजिक उत्तरदायित्व आणि दीपाताई – दत्ता बारगजे, १२४

२३) राजकारणाला दिला सुसंस्कृततेचा आयाम! डॉ.दीपाताई क्षीरसागर ! – दिलीप खिस्ती, १२५

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

नारीवादी आंदोलन एवं विचार

– डॉ.न.पु.काळे, बीड

प्रस्तावना:

'नारीवाद' इस शब्द में नारी के साथ 'वाद' शब्द जोड़ा गया हैं।लेकिन इस 'वाद' का अर्थ कोई विरोध नहीं है। इसका अर्थ यह एक विचार हैं; ज्यों नारी को स्वतंत्रता प्रदान करना चाहता है। पुरुष व्यवस्था द्वारा ज्यों पाबंदीया समस्त नारी जाति पर लगाई गई है उसका विरोध करके नारी को सामाजिक, शिक्षा, आर्थिक, राजनैतिक आदि क्षेत्रों में समानता के प्रदान करके नारी को एक मानव, मनुष्य के रूप में स्वीकार कर के उसके उत्कर्ष के लिए सभी द्वार को खोलना, उसे समता प्रदान करना।यह व्यापक विचार नारीवादी विचारधारा चाहती है। लैंगिक समानता को नारीवादी विचारधारा स्थापित करना चाहती है। पुरुष को जिस प्रकार सभी क्षेत्र के द्वार उन्नति के लिए खुले है। उसी प्रकार लिंगबोध के कारण नारी को जिन क्षेत्रों से दूर रखा गया है, उन सभी असमानता की श्रृंखलाओं को नारीवादी विचारधारा तोड़ना चाहती है।पुरुषों के समान ही सभी क्षेत्रों में नारी को समान अवसर मिलने चाहिए यही नारीवादी आंदोलन का एकमात्र उद्देश रहा है।

मातृसत्ता बनाम पितृसत्ता व्यवस्था:

समाज व्यवस्था में हमे पुरुष प्रधान व्यवस्था एवं स्त्री प्रधान व्यवस्था दिखाई देती है। पुरुष प्रधान व्यवस्था में अधिकतर अधिकार पुरुषों के पास होते हैं। मातृसत्ताक व्यवस्था में घर, गृहस्थी के अधिकार नारी के पास होते थे।वह घर की मुखिया हुआ करती थी। समयानुरूप पुरुषों ने यह सभी बागडोर अपने हाथ ले ली साथ ही सामाजिक, शिक्षा, कानून, धार्मिक, पारिवारिक आदि निर्णय प्रक्रिया से नारी को वंचित रखा गया। परिमाण स्वरूप मातृ सत्ता में जो विशेषाधिकार नारी के पास थे वे सारे पुरुष को मिले तथा नारी को पुरुषों पर निर्भर रहकर उसके कृपा का पात्र बनना पड़ा। पुरुष प्रधान व्यवस्था में नारी को दोयम दर्जा दिया जाता है। यह व्यवस्था नारी को दासी, भोग्या के रूप में स्वीकार कर उसके अस्तित्व को ही अस्वीकार करती हैं!

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts, Science & Commerce College Beed-431122

प्राचार्य डॉ. दीपा क्षीरसागर गौरवग्रंथ...

दीपस्तंभ

7

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

माननीय प्राचार्या डॉ. दीपा भारतभूषण क्षीरसागर प्रदीर्घ सेवेनंतर निवृत्त होत आहेत. त्या निमित्ताने आणि त्यांचा उचित गौरव करण्याच्या निमित्ताने एक गौरवग्रंथ येथे सिद्ध होतो आहे याचा मला आनंद आहे. डॉ. दीपा क्षीरसागर यांचं शिक्षणक्षेत्रातलं कार्य प्रदीर्घ आणि प्रभावशाली असं तर आहेच परंतु या कार्यातून त्यांनी अनेक गरजू विद्यार्थ्यांना मदत करून त्यांचं भवितव्य घडविलेलं आहे. त्यांच्या शिक्षणक्षेत्रातल्या प्रदीर्घ कर्तृत्त्वाच्या संदर्भात अनेकांनी या ग्रंथातून लेखन केलं आहे. या लेखनातून डॉ. दीपा क्षीरसागर यांच्या विविधांगी कर्तृत्त्वावर पुरेसा प्रकाश पडतो. डॉ. क्षीरसागर यांची प्रतिमा केवळ शिक्षणतज्ज्ञ म्हणून नाही.त्याबरोबरीनेच त्या प्रख्यात कवयित्री आहेत, संपादिका आहेत आणि लघुकथाकारदेखील आहेत. बीड जिल्हा ऊसतोड कामगारांचा जिल्हा म्हणून ओळखला जातो. येथून मोठ्या प्रमाणात मजूरांचे तांडे ऊसतोडणीच्या कामासाठी स्थलांतरित होतात. या मजूरांच्या कुटुंबाना अनेक समस्या भेडसावत असतात. मुलांचे अनारोग्य, त्यांची होणारी शिक्षणाची आबाळ या समस्यांच्या बरोबरीनेच ऊसतोड कामगार स्त्रियांचे लैंगिक शोषण होते. हे मोठे भीषण वास्तव समोर येते. या भीषण वास्तवाचा मागोवा घेऊन डॉ. दीपा क्षीरसागर यांनी सत्यकथांवर आधारित लघुकथासंग्रह लिहिलेला आहे. कै. विलास खोले यांच्या अभ्यासपूर्ण आणि प्रदीर्घ प्रस्तावनेत अशा स्वरूपाच्या कथा मराठी साहित्यात प्रथमच निर्माण होत आहेत असे नोंदवून गौरवपूर्ण श्रेय दिलेले आहे.डॉ.क्षीरसागर यांनी बालकवितांचे देखील संपादन केले आहे. हे संपादन अभ्यासकांसाठी उपयुक्त आहेच, परंतु सर्वसामान्य रसिकांना स्मरणरंजनाचा अभूतपूर्व आनंद देणारेसुद्धा आहे. डॉ. क्षीरसागर यांना बालकथांचे देखील संपादन करावयाचे आहे. हे काम लवकरच पूर्ण होईल अशी मला आशा वाटते. शिक्षणतज्ज्ञ, लेखिका, संपादिका, कवयित्री इतकीच त्यांची ओळख सीमित नाही कारण त्यांनी नगराध्यक्षाचे पदसुद्धा भूषविलेलं आहे.राजकारणाच्या असंवेदनशील अशा क्षेत्रातसुद्धा त्यांनी स्वतःचा वेगळा ठसा उमटविलेला आहे. अशा विविधांगाने सिद्ध झालेल्या लेखिकेच्या सेवागौरवाच्या निमित्ताने सिद्ध होणाऱ्या या ग्रंथास आणि डॉ. दीपा भारतभूषण क्षीरसागर यांच्या पुढील वाटचालीस मी आनंदपूर्वक शुभेच्छा देत आहे...

भारतसासणे

भारत सासणे

(अध्यक्ष, ९५वे अखिल भारतीय साहित्य संमेलन)

नावीन्य प्रकाशन

ISNB 978-93-93498-21-2

9 789393 498212

Follow us

G Pay 9822939446

navinyaprakashanpune@gmail.com

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

प्राचार्य डॉ. दीपा क्षीरसागर गौरवग्रंथ..

दीपस्तंभ

संपादक

डॉ. विद्यासागर पाटंगणकर

नावीन्य
प्रकाशन

Principal
Mrs. K.S.K. Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

प्राचार्य डॉ. दीपा क्षीरसागर गौरवग्रंथ..

दीपस्तंभ

संपादक
डॉ. विद्यासागर पाटंगणकर

कार्यकारी संपादक
© डॉ. संजय पाटील देवळाणकर

सहकार्यकारी संपादक
डॉ. राजू पाटोदकर

उपसंपादक
डॉ. रामनाथ वाढे
प्रा. सुधीर माने
डॉ. बालासाहेब कटारे
डॉ. न.पु.काळे
श्री. योगेश पवार

संपादन साहाय्य
श्री. परमेश्वर शेटे

प्रथमावृत्ती : डिसेंबर २०२२

प्रकाशक / मुद्रक
नावीन्य प्रकाशन, पुणे

मुखपृष्ठ
श्रीकृष्ण ढोरे, पुणे

ISBN 978-93-93498-21-2

स्वागतमूल्य : ३०० रूपये

अनुक्रमणिका...

भाग - १

१) अध्यासन : संकल्पना व स्वरुप –डॉ. सतीश बडवे, ०९
२) गुरू बिन ग्यान... – जयदेव डोळे, १३
३) मूल्याधिष्ठित शिक्षण पद्धतीत
प्रयोगात्मक लोककलांचे योगदान मोलाचे! – प्रा.डॉ.प्रकाश खांडगे, १७
४) राष्ट्रजीवनामध्ये नवचैतन्याची संजीवनी :
नवे शैक्षणिक धोरण – डॉ. वि. ल. धारूरकर, २३
5) India's New Education Policy 2020 :
Excellent Vision;Problematic Execution, -Prof. Dr. Sudhir Gavhane , 30
6) A study of the Impact of New Education
Policy 2020 on Higher Education - Dr. Mustajeeb Khan, 34
७) मातृभाषा आणि शिक्षण – शशिकांत कुलथे, ४०
८) उच्च शिक्षण आणि मराठी – डॉ. महेंद्र कदम, ५९
९) नव्या शैक्षणिक धोरणापुढील मुलभूत प्रश्न –प्रा.डॉ.अरुंधती पाटील, ६९
१०) स्वायत्त महाविद्यालये : संकल्पना आणि वास्तव – डॉ.विद्यासागर पाटंगणकर, ७२
११) अनुभव शिक्षणाची गरज –अभिजीत जोंधळे, ७६
१२) नवे राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० – प्रभाकर साळेगावकर, ८०
१३) विद्रोही संत : महात्मा कबीर – डॉ. सुधाकर शेंडगे, ८३
१४) नारीवादी आंदोलन एवं विचार – डॉ.न.प.काळे, ९९

भाग - २

१५) बीडचे सांस्कृतिक वैभव : डॉ. दीपाताई... – डॉ. राजू पाटोदकर, १०४
१६) संस्काराची मायमाऊली : डॉ. दीपाताई ... – प्रा. डॉ. गणेश चंदनशिवे, १०८
१७) सांस्कृतिक दीपाताई – प्रा. डॉ. संपदा कुलकर्णी, १११
१८) उत्साहानं सळसळणारं प्रकाशाचं झाड : दीपाताई – डॉ.सौ.उज्वला वनवे, ११३
१९) दिव्यत्वाची जेथ प्रचिती तेथ कर माझे जुळती
गुरूवर्य डॉ.दीपा मॅडम – नामदेव साळुंके, ११७
२०) सुखी रहा – मिलींद शिवणीकर, १२०
२१) सकारात्मक विचाराचे भांडार – प्रशांत सुलाखे, १२३
२२) सामाजिक उत्तरदायित्व आणि दीपाताई – दत्ता बारगजे, १२४
२३) राजकारणाला दिला सुसंस्कृततेचा आयाम!
डॉ.दीपाताई क्षीरसागर ! – दिलीप खिस्ती, १२५

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

२४) बीडच्या सांस्कृतिक चळवळीचे केंद्र ... – महेश वाघमारे, १२७
२५) स्काऊट-गाइड चळवळीच्या आधारस्तंभ – संतोष मनूरकर, १३०
२६) उठे समाज के लिए उठें... – डॉ.लक्ष्मीकांत बाहेगव्हाणकर, १३३
२७) अध्यक्षसाहेबांच्या विकास कार्याच्या साम्राज्याची
ज्योत अधिक तेजस्वी करणाऱ्या : डॉ.दीपाताई – रवी उबाळे, १३५
२८) दीपस्तंभ – प्रा.सौ.सुषमा म्हैसेकर, १३८
– डॉ.अलका चिडगोपकर
– सौ.रूपा आडगावकर
२९) प्रेमस्वरूप आई – सौ. पूजा धोटे, १४०
३०) झुंज तिची पाचटाशी – इंद्रजित भालेराव, १४३
३१) डॉ. दीपा क्षीरसागर यांचे वैविध्यपूर्ण साहित्यलेखन – डॉ.बालासाहेब कटारे, १४६
३२) प्राचार्य डॉ. दीपा क्षीरसागर यांचे
अध्यापन आणि प्रशासकीय कार्य – डॉ.शिवानंद क्षीरसागर, १५४
३३) व्रतस्थ दीपाताई – योगेश पवार, १५६
३४) मायेची सावली – डॉ.अनिता शिंदे, १५९
३५) गुणज्ञः एव गुणान् जानाति । – डॉ.अनिता वैद्य, १६२
३६) शिक्षण, सांस्कृतिक चळवळीतील दीपत्कार – सुनील महाजन, १६५

भाग - ३

* अभिप्राय
* सचित्र दीपस्तंभ
* परिचयपत्र
* सन्मानपत्र

प्राचार्य डॉ. दीपा क्षीरसागर यांचे वैविध्यपूर्ण साहित्यलेखन

– डॉ. बालासाहेब कटारे, बीड

प्रस्तावना:

साधारणतः नवेदत्तरांच्या कालखंडामध्ये मराठवाड्यातील महत्त्वाच्या लेखिका म्हणून प्राचार्य डॉ. दीपा क्षीरसागर यांचे नाव समोर येताना दिसते. अध्यापन, प्रशासन, समाजकारण, राजकारण, कला, संगीत, नाट्य, क्रीडा अशा अनेक क्षेत्रात त्यांनी दिलेले योगदान अत्यंत मौलिक स्वरूपाचे आहे. मराठी साहित्यातील सुप्रसिद्ध लेखिका तथा अत्यंत संवेदनशील कवयित्री स्वर्गीय सुहासिनी इर्लेकर या दीपा क्षीरसागर यांच्या आई होत्या. स्वाभाविकपणे आईकडून मिळालेले लेखनसंस्कार आत्मसात करून दीपा क्षीरसागर यांनी अनेक वैविध्यपूर्ण ग्रंथाचे लेखन केलेले दिसते. 'संत ज्ञानेश्वर आणि संत मीराबाई यांची मधुराभक्ती', 'इवलेसे रोप लावियले द्वारी', 'आकाश', 'कॉलेज कॅम्पस', 'रंगवेध', 'आई मराठी कवितेतील', 'मागे वळून पाहताना', 'प्रवास उजळणाऱ्या वाटा' झाले मोकळे 'मैत्र जीवाचे' 'शब्दसागर अक्षरजागर', 'चिऊताई चिऊताई दार उघड', 'झुंज तिची पाचटाशी', यासारखे महत्त्वाचे ग्रंथ आणि वेगवेगळ्या निमित्ताने प्रकाशित करण्यात आलेल्या महत्त्वपूर्ण स्मरणिकांचे संपादन आदी ग्रंथांचा त्यात समावेश होतो.

दीपा क्षीरसागर यांच्या एकूण लेखनाचा विचार करू जाता संशोधनात्मक स्वरूपाचे लेखन, व्यक्तिचित्रणात्मक लेखन, राजकीय अनुभवकथन करणारे लेखन, सामाजिक जाणिवेतून केलेले लेखन, स्वतंत्र चिंतनात्मक पातळीवरुन केलेले लेखन, काही शब्दांकने, वैविध्यपूर्ण आणि अस्पर्शित विषयांवरील संकलने आणि संपादने अशी त्याची वर्गवारी करता येते.

संशोधनात्मक स्वरूपाचे लेखन :

दीपा क्षीरसागर यांच्या लेखनाची सुरुवात खऱ्या अर्थाने त्यांच्या पीएच.डी. साठी केलेल्या

संशोधनात्मक स्वरूपाच्या प्रबंधलेखनापासून झालेली दिसते. 'संत ज्ञानेश्वर आणि संत मीराबाई यांच्या मधुराभक्तीपर काव्याचा अभ्यास' या विषयावर त्यांनी पीएच.डी. चे संशोधन केलेले आहे. त्याच विषयामध्ये पुढे सखोल संशोधन करून त्यांनी 'संत ज्ञानेश्वर आणि संत मीराबाई यांची मधुराभक्ती' या महत्त्वपूर्ण ग्रंथाचे लेखन केलेले आहे. दोन भिन्न सांस्कृतिक, राजकीय, सामाजिक, कौटुंबिक पार्श्वभूमी असलेल्या आणि दोन भिन्न लिंगी व्यक्तिमत्त्व असलेल्या संतकवींचा 'मधुराभक्ती' या एकाच विषयाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन कसा असू शकतो, हे दीपा क्षीरसागर यांनी तौलनिक साहित्याभ्यासाच्या पद्धतीने साधार स्पष्ट केलेले आहे. या संशोधनातून त्यांनी मथुराभक्तीच्या संदर्भातील दोन संतकवींच्या दृष्टिकोनातील मूलभूत फरक लक्षात आणून देत मांडणी दिसते. साधर्म्य, वैधर्म्य, प्रभव आणि प्रभाव या मुद्याच्या अंगाने ही मांडणी केलेली आहे. तौलनिक साहित्याभ्यास पद्धती, विषय प्रतिपादनातील सुसुत्रता, वैशिष्टपूर्ण मांडणी, ससंदर्भ आणि सटीक विश्लेषण या गुणवैशिष्ट्यामुळे दीपा क्षीरसागर यांच्या प्रस्तुत लेखनाला संशोधनात्मक 'मूल्य' तर प्राप्त होतेच, शिवाय संत साहित्याच्या नव्वोदत्तरी नंतरच्या महत्त्वाच्या महिला समीक्षक म्हणूनही त्यांचे स्थान निश्चित होते. प्रस्तुत ग्रंथाची उपयोगिता, सध्याच्या काळातील महत्त्व आणि संशोधनमूल्य लक्षात आल्यामुळे त्याचे हिंदी भाषेमध्ये भाषांतरही झालेले दिसते. तसेच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबादच्या मराठी विषयाच्या पदव्युत्तर अभ्यासक्रमामध्ये या ग्रंथाची संदर्भग्रंथ म्हणून निवड झालेली दिसते.

वैविध्यपूर्ण संपादनात्मक लेखन :

दीपा क्षीरसागर यांनी केलेल्या लेखनामध्ये संकलन, संपादन आणि शब्दांकन हा भाग लक्षवेधी ठरतो. वेचक आणि वेधक आशय वैविध्यपूर्ण आणि अलक्षित विषयांची निवड, ओघवती आणि वाचनीय लेखनशैली, नेटकी आणि लक्षवेधी मांडणी या गुणवैशिष्ट्यांमुळे हे लेखन उठावदार होत जाताना दिसते.

'इवलेसे रोप लावियले व्दारी' हे बीड जिल्ह्याच्या लोकनेत्या माजी खासदार स्वर्गीय केशरबाई क्षीरसागर उर्फ काकू यांचे आत्मकथन आहे. या लेखनाचे शब्दांकन दीपा क्षीरसागर यांनी केलेले आहे. मागासलेल्या म्हणून ओळख असलेल्या भागातील एका सामान्य स्त्रीच्या असामान्य प्रवासावर प्रकाश टाकतो. केशरबाई क्षीरसागर यांचा सरपंच पदापासून सुरू झालेला राजकीय प्रवास खासदारकीपर्यंत कसा गेला, याचे विविध आयाम या लेखनातून ध्वनित होतात. काकूंचे कौटुंबिक, सामाजिक, राजकीय जीवन अशा सर्व अंगांनी प्रस्तुत लेखन महत्वाचे ठरते. कथनातील प्रांजळपणा, आत्मपरता, सचित्र आणि समतोल मांडणी, सोपी आणि ओघवती भाषाशैली, प्रत्ययकारी निवेदन पद्धती या गुणवैशिष्ट्यामुळे मूळ लेखनाएवढे महत्त्व या लेखनाला प्राप्त होताना दिसते. याचे सर्व श्रेय शब्दांकनकार या नात्याने निःसंदिग्धपणे दीपा क्षीरसागर यांच्याकडे जाते.

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

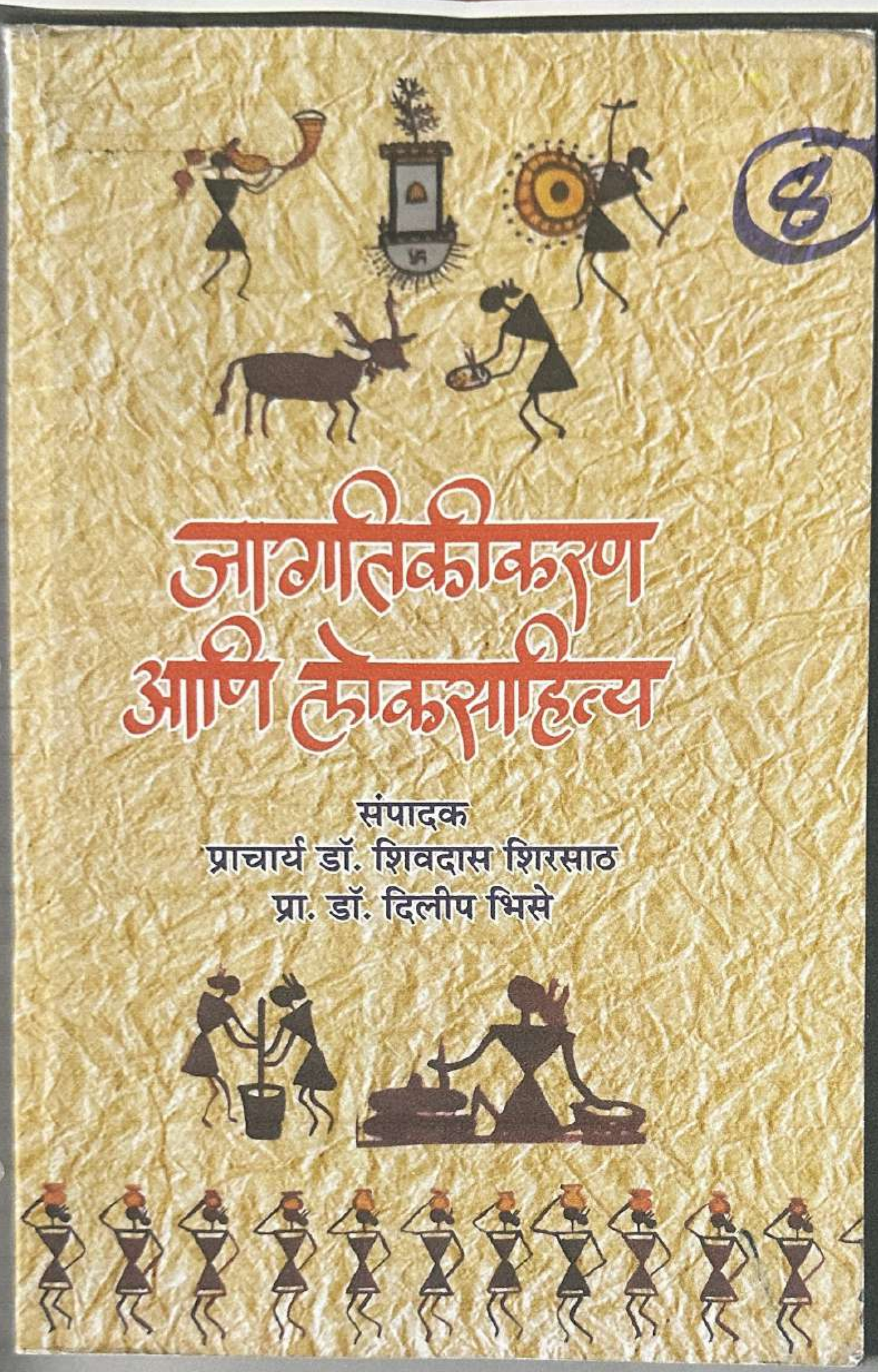

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

जागतिकीकरण आणि लोकसाहित्य

संपादक
प्राचार्य डॉ. शिवदास शिरसाठ प्रा. डॉ. दिलीप भिसे

समीक्षा पब्लिकेशन

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

प्रकाशन क्रमांक- ३८२

जागतिकीकरण आणि लोकसाहित्य

संपादक : प्राचार्य डॉ. शिवदास शिरसाठ । प्रा. डॉ. दिलीप भिसे

© प्राचार्य डॉ. शिवदास शिरसाठ
अंबाजोगाई

प्रकाशन – समीक्षा पब्लिकेशन, पंढरपूर.

प्रकाशक : श्री. प्रविण अनिलराव भाकरे,
शंकर-पार्वती निवास, ढोले गल्ली, रांझणी,
ता. पंढरपूर, जि. सोलापूर – ४१३ ३०४
मो. ९६८९१४१२०१ / ८६०५५१२७४२

मुद्रक : एक्सेल प्रिंटर्स, पुणे

मुखपृष्ठ : सरदार जाधव

प्रथमावृत्ती : १६ नोव्हेंबर २०२२

अक्षरजुळणी : समीक्षा टाईपसेटर्स, पंढरपूर.

ISBN : ९७८-९३-९५७०२-४२-३

मूल्य : ३००/- रु.

समीक्षा पब्लिकेशनची सर्व पुस्तके bookganga.com या संकेतस्थळावर ऑनलाईन खरेदीसाठी उपलब्ध आहेत.

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
...431122

लोकसाहित्याच्या अभ्यासाचे महत्त्व

प्रा. बालासाहेब विष्णू कटारे
मराठी विभाग,
सौ. के.एस.के. महाविद्यालय, बीड.

प्रस्तावना:

लोकसाहित्याच्या मौखिक परंपरेसंदर्भात विचार करु जाता मानवी उत्क्रांतीच्या कुठल्यातरी टप्प्यावर ते निर्माण होवून पुढे मानवी इतिहासासोबत समांतरपणे चालत आलेले दिसते. या सबंध इतिहासामध्ये वेगवेगळ्या काळामध्ये आणि वेगवेगळ्या टप्प्यांमध्ये लोकसाहित्याच्या कक्षा अधिकाधिक रुंदावत गेल्या असल्याचीही शक्यता आहे. पुढे लिपीचा शोध लागल्यावर हे साहित्य शब्दबद्ध करून ठेवण्याची पध्दत रुढ झाली आणि लोकसाहित्यातील अनमोल ठेवा जतन करून ठेवण्याची सोय झाली.

लोकसाहित्याची व्याप्ती विस्तीर्ण आहे. त्याला जात, धर्म, भाषा, प्रदेश, काळ असे नानाविध संदर्भ आहेत. लोकसाहित्याचा निर्माताही कुणी एक नाही आणि तो ज्ञातही नाही. असे असले तरी पृथ्वीतलावरील प्रत्येक मानवाचा इतिहास लोकसाहित्याच्या संदर्भाशिवाय पूर्ण होवूच शकत नाही. इतका मानवी जीवनासोबत लोकसाहित्याचा घनिष्ट संबंध आहे. याअंगाने विचार केल्यास लोकसाहित्याच्या अभ्यासाचे महत्त्व लक्षात घेणे आवश्यक होवून बसते.

लोकसाहित्य आणि लोकसाहित्याचा अभ्यासः

लोकसाहित्याला 'लोकवाङ्मय' अशी पारिभाषिक संज्ञा विकल्पाने वापरली जाते. यालाच इंग्रजीमध्ये त्रेथ्ज्ञश्रीश किंवा त्रेथ्ज्ञ श्रर्ळींशीर्रींीश असेही संबोधले जाते. वस्तुतः पाहू जाता लोकसाहित्याची व्याप्ती अफाट आहे. मात्र परंपरेने पिढ्यानपिढ्यांपासून चालत आलेली समाजातील लोकांची जीवन जगण्याची पद्धती म्हणजेच 'लोकसाहित्य' अशी लोकसाहित्याची साररुपात व्याख्या करणे शक्य आहे. 'लोक आणि साहित्य' या शब्दरुपांमध्येच लोकसाहित्याचा अर्थ आणि व्याप्ती सामावलेली आढळते. लोकसाहित्याच्या परिभाषेमध्ये लोकजीवन केंद्रस्थानी असलेले दिसते. लोकसाहित्य व लोकजीवन यामध्ये अभिन्नत्व असलेले दिसते. लोकसाहित्याचा आविष्कार लोकांच्या जगण्यातून घडत असतो आणि लोकांच्या जगण्यातूनच, जगण्याच्या रहाटीतूनच

Principal
Mrs.K.S.K.Alias Kaku Arts,
Science & Commerce College
Beed-431122

लोकसंस्कृतीची जडणघडण होत असते. तिला 'रुप' देण्याचे काम ही जीवनरहाटी करीत असते. लोकसाहित्याच्या, लोकसंस्कृतीच्या निर्मितीमागे लोकमानसाची संपन्नता असते. लोकमानस ज्या कृती-उक्तीतून साकार होते त्या सर्व कृती-उक्तींचा समावेश लोकसाहित्यातच होत असतो.''१ लोकजीवनात आदीम काळापासून परंपरेने पिढ्यानपिढ्या चालत आलेल्या रुढी-परंपरा, प्रथा, विधी-निषेध, लोकदैवते, लोकविश्वास, नवस-सायास, सण-समारंभ, उत्सव, व्रत-वैकल्ये, लोककला, लोकभाषा, लोकांची वेशभूषा, लोकांचे अलंकार, खानपान, लोकम्हणी, लोकगाणी, लोककथा, लोककथागीते, लोकनाट्य, लोकनृत्य अशा अनेक बाबींचा अंतर्भाव लोकसाहित्यात होतो. या सर्व बाबीतून 'लोकसंस्कृती' आकाराला येत असते. लोकसाहित्य आणि लोकसंस्कृती हे दोन्ही घटक परस्परांशी संबंधित असलेले दिसतात भारतीय लोकसाहित्य आणि लोकसंस्कृती यांच्या संदर्भात आणखी एक बाब विचारात घेणे महत्त्वाचे ठरते. ती म्हणजे, या दोन्हींचा विकास धर्माच्या अंगाने झालेला आहे.''२ असे महत्त्वपूर्ण निरीक्षण लोकसाहित्याच्या अभ्यासक डॉ. विद्या व्यवहारे यांनी नोंदवले आहे. भारतीयांच्या संदर्भात धर्म आणि देव या दोन बाबी अनादी काळापासून आस्थेचा विषय राहिलेल्या दिसून येतात. प्राचीन कालापासून आजच्या ज्ञानविज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या काळापर्यंतदेखील धर्म आणि देव या बाबींचे मानवी जीवनातील अस्तित्व कायम आहे. त्यामुळे धर्म आणि देव या विषयांच्या अंगाने लोकसाहित्यात अनेक कृती-उक्ती आपसुकपणे आलेल्या दिसतात. रुढी-प्रथा-परंपरा, लोकश्रध्दा, सण-समारंभ, लोकसमजुती अशा कितीतरी विषयांचे अधिष्ठान धर्मच असल्याचे सिद्ध होते.

भारतीय अभ्यासकांनी एक भूमिका आणि दृष्टिकोन घेवून पद्धतशीरपणे विसाव्या शतकात लोकसाहित्याचा अभ्यास सुरु केलेला आढळून येतो. भारतामध्ये ब्रिटीश अमल सुरु झाल्यानंतर ख-या अर्थाने लोकसाहित्याच्या अभ्यासाला गती प्राप्त झालेली दिसते. सर विल्यम जोन्स हे ब्रिटिश गृहस्थ कलकत्याच्या सुप्रिम कोर्टाचे न्यायाधीष होते. त्यांनी एशियाटीक सोसायटीची स्थापना करून तिच्या मुखपत्रातून आशिया खंडातील प्राचीन कला, परंपरा, आचारविचार, साहित्य याविषयीचे लेखन प्रकाशित केले. कर्नल जेम्स टॉड यांनी 'ॲनल एड क्टिविटीज ऑफ राजस्थान' हा महत्त्वपूर्ण ग्रंथ लिहून या क्षेत्रात मुलभूत कार्य केले. 'इंडियन ॲटिक्करी' हे रॉयल एशियाटीक सोसायटीचे मुखपत्र होते. या नियतकालिकाने लोकसाहित्यविषयक लेखन प्रकाशित करुन लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची बैठक पक्की करण्यास हातभार लावला. याखेरीज 'बॉबे ॲथ्रॉपॉलॉजिकल सोसायटी' या नियतकालिकानेही लोकसाहित्याच्या अभ्यासासंदर्भात भरीव कार्य केले. सर रिचर्ड टेंपल क्रुक, ए.एम.टी. जॅक्सन, एन्थोवेन, सर जॉर्ज ग्रीअर्सन, मेरी फ्रिअर,

Principal
Mrs. K.S.K. Alias Kaku Arts, Science & Commerce College
Beed 431122